

Om Silkeborg Bad før 1942

Danmarks første kurbad, Silkeborg Vandkuranstalt, blev indviet 1. juli 1883 på et ca. 10 ha. stort område i statsskoven Silkeborg Vesterskov ved bredden af Ørnsø sydvest for Silkeborg.

Stedet var kendt for sin naturskønhed og de mineralholdige kilder, hvis vand man også i samtiden tillagde helbredende virkning.

Medicinsk badebehandling havde været kendt siden oldtiden, men i midten af 1800-tallet øgedes den lægelige interesse for kolde bade og indtagelse af mineralholdigt vand betydeligt herhjemme. Foregangsmanden var lægen Ole Bang, som med sine forelæsninger og skrifter i 1860-erne på lidenskabelig vis "lovpriste det kolde vand til såvel indvendig som udvendig brug."

Behandling af en lang række medicinske og endog psykiske lidelser på kurbade var almindelig i udlandet, og inspireret af Bangs glødende tro på det kolde vands forebyggende og helbredende egenskaber opstod en stigende interesse for indførelse af badebehandling i Danmark - primært blandt hans københavnske kolleger og kursøgende patienter fra hovedstaden.

I Silkeborg Bads jubilæumsbog fra 1933 står beskrevet, hvorledes "De mange blegsottige unge piger, der daglig spadserede ud til Ørnsø og drak af kilderne, blev med deres snart rødmosse kinder en levende reklame for kildernes sundhedskraft."

Dette forhold var også bekendt for Silkeborg bys "grundlægger," papirfabrikant Michael Drewsen, som personligt holdt af at færdes i området ved Ørnsø. Her lod han bl.a. opføre et springvand omkring den største kilde, "Amalie-kilden" ved Arnakke, som passende opkaldtes efter Drewsens hustru Amalie.

Drewsen var ligeledes optaget af de nye ideer om bade-

behandling, og allerede i 1872 forsøgte han at oprette en "Vandkur- og Badeanstalt" på stedet. Samtidig gik andre borgere med planer om hotelbyggeri i tilknytning til byens nye jernbane til Skanderborg (indviet 1871).

Først i 1876 kom der dog gang i sagen, idet byens birkedommer i spidsen for en komite af hovedsagelig københavnske læger og med støtteskrivelse fra 476 læger landet over ansøgte finansministeriet om råderet over området for at sikre, at også "middelstanden og ringere stillede borgere uden sproglige kundskaber" kunne nyde godt af de moderne vandkure og andre dermed beslægtede bade- og kurmetoder uden at skulle rejse til udlandet.

Ministeriet kunne dog i første omgang kun tilbyde en lejeaftale: 50 år formedelst 100,- kr årlig leje. Komiteen forsøgte derfor en aktietegning, men forgæves, og i oktober 1882 efter fornyede henvendelser bøjede staten sig og tilskødede området til "et eventuelt selskab til anlæg og drift af en vandkuranstalt."

I det første år (Badet var indtil 1918 kun åbent i de 3 sommermåneder) vovede 50 betalende gæster sig ned i de ca 10 grader kolde bade. I 1887 var tallet steget til 225, hvoraf 153 direkte var i kur. 2/3 af gæsterne var kvinder og antallet af fripladser til ubemidlede var ca 10.

I al den tid Badet eksisterede, var den dårlige økonomi det alt overskyggende problem, og allerede fra starten gav staten forskellige former for tilskud til såvel anlæg som drift.

Et 2-4 ugers kurophold - f.eks. for en TB-, en gigtpatient eller en overvægtig gæst - kostede ved århundredskiftet i gennemsnit ca 220,- kr og var derfor klart et behandlings-tilbud forbeholdt det bedre borgerskab.

For at stimulere den lægelige interesse og dermed øge antallet af henviste patienter arrangerede man flere gange større lægebesøg på Badet, ligesom Badets egne læger stedse var flittige skribenter i fagtidsskrifterne, men reklameeffekten udeblev.

Et andet - og måske større - problem var afledt såvel af den dårlige økonomi som den hastige udvikling indenfor den

medicinske teknologi: Den lægelige ledelse.

Stillingen som overlæge ved Badet var fagligt set ikke særlig prestigefyldt, og få læger turde i det hele taget binde an med et job på Badet, når den daglige kamp ikke så meget gjaldt sygdomsbekæmpelse og udviklingen af nye behandlingstilbud som det daglige brød.

I de 60 sæsoner fra oprettelsen i 1883 til tyskerne overtog området i 1942, havde Badet i alt 4 overlæger. Fra 1888 til 1916 var desuden 1 og siden 2 reservelæger i turnus.

I begyndelsen af Mellemlkrigstiden havde man årligt 500 - 550 gæster. Prisen for et ophold var steget til gennemsnitlig 450,- kr, men antallet af fripladser var samtidig fordoblet, således at 20 patienter årligt nu helt eller delvis kunne få betalt et kurophold - i overensstemmelse med Badets formål.

I 1918 fik anstalten navnet "Silkeborg Bad" og blev drevet som en "fysikalsk-diætisk helbredelsesanstalt." Bade med fyrmåle, kulsyre, svovl m.m. blev suppleret med lysbade, el-terapi, massage, inhalation og gymnastik. Endelig bød køkkenet på et righoldigt udvalg af diætkost tilpasset de enkelte gæsters behov.

Op til 2. Verdenskrig omfattede det samlede personale på Silkeborg Bad små 60 personer. I gode sæsoner var besøgstallet oppe på ca 600, i dårlige kun det halve. For et stigende antal af disse gæster havde opholdet mere karakter af ferie end af kur, hvilket igen betød en indtægtsnedgang for Badet.

Bygningsmæssigt bestod Silkeborg Bad af en række meget forskelligartede 2 etagers bygninger spredt ud over terrænet - meget gult puds, noget mindre bindingsværk og rødt træ.

Hovedbygningen var det såkaldte "Societetshus" (opført i italiensk renaissance 1883-89). Hertil kom badebygningen med vandtårn (1883), Søvillaen (1883) og Skovvillaen (1885).

I 1894 udvidedes Badet med den lille villa Granly til isolering af alvorligt syge, og forskellige liggehaller, musiktribune, tennisanlæg og andre sociale foranstaltninger kom til i de følgende år.

Fig. 3: Efteråret 1944. "Hexenhaus/Brocken". Søvillaen, hvor de kvindelige stabshjælpere i slutningen af krigen boede. Tidligere havde de fleste haft kvarter på Husholdningsskolen inde i byen, men afsikkerhedshensyn blev de hentet hjem på Badet.

Søvillaen rummede i en periode desuden kontor for afdeling 1a. (WK)

I 1917-20 opførtes en ny badebygning, Kurhuset, som sammen med Societetshuset i dag er badeområdets dominerende bygninger.

I hele Badets historie frem til 2. Verdenskrig foregik til stadighed ombygninger og udvidelser. Trods en skrantende økonomi troede Badets ledelse på øget offentlig støtte og publikumssøgning gennem indførelse af nye behandlingstilbud og sociale faciliteter fuldt på højde med tilbud fra udenlandske sanatorier og kurhoteller.

Aktiviteterne blev i stigende grad sammensat af en række inden- og udendørs tilbud, men overalt dominerede den fysiske adskillelse i dame- og herreafdelinger. Det modsatte køn traf man kun i fritiden og ved spisebordene.

I Mellemlkrigstiden fungerede stedet i visse perioder som kursuscenter for læger og efter etableringen af Århus Universitet blev Silkeborg Bad tillige undervisningssted for de medicinstuderende.

Fra Bogen: "Silkeborg Bad 1943-1945" af Walter Kienitz og Ole Drostrup.

HISTORIE

Silkeborg Bad åbnede som vandkuranstalt i 1883, og det blev begyndelsen til Silkeborg som kurby. Man valgte at anlægge et kurbad netop ved Ørnsø på grund af Arnakkekilden og beliggenheden tæt ved skov og sø. Et ophold i smukke, fredelige omgivelser med frisk luft og rummelighed var en vigtig del af kuren.

Silkeborg Bad nåede at fejre 100 års jubilæum kort før lukningen i 1983. I 1992 begyndte den selvejende institution KunstCentret Silkeborg Bad at renovere de smukke, gamle bygninger, så de i dag danner ramme om de nutidige udstillinger. I en dokumentarisk udstilling om Silkeborg Vandkuranstalt får man et spændende indblik i kurbadets historie.

Et selvstændigt bunkermuseum i parken fortæller om besættelsesmagtens brug af stedet under Anden Verdenskrig.

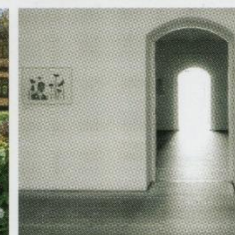
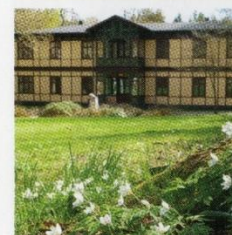
The Art Centre has been established in the old health-resort facility that has undergone a meticulous renovation. The health-resort was active during hundred years from 1883 to 1983. Get insight in the history of the health-resort in the permanent exhibition about Silkeborg Vandkuranstalt.

ARNAKKEKILDEN

Ved Ørnsø findes Arnakkekilden, hvorfra 750.000 liter vand i døgnet løber ud i søen. Vandet har et højt indhold af mineraler, bl.a. jern, og smagen er helt speciel.

Taste the cold water from the spring Arnakkekilden by the Lake Ørnsø.

Fra folderen "Kunstcentret Silkeborg Bad"

Michael Drewsen, 1804-1874

Michael Drewsen var en fremtrædende jysk forretningsmand, som i Silkeborg ofte bliver kaldt byens grundlægger. Han blev født ind i en fabrikantfamilie i 1804, og sammen med familien grundlagde han Silkeborg Papirfabrik i 1844. Med sine ambitioner og sit fremsyn bidrog han til at gøre Silkeborg til Danmarks hovedcenter for papirproduktion i anden halvdel af 1800-tallet.

Silkeborgs papirfabrik

Michael Drewsen (1804-1874) blev født ind i papirdynastiet Drewsen, og han blev tidligt sat til at hjælpe med driften på Strandmøllen, familiens papirfabrik nord for København. I 1840 blev Michael og hans ældre bror Christian optaget i firmaet Drewsen & Sønner, og fire år efter overtog brødrene virksomheden.

I den første halvdel af 1800-tallet oplevede Midtjylland en omfattende befolkningstilvækst, og der var derfor brug for en handelsplads i Midtjylland. Derfor indsendte J.H. Bindsbøll, der var kongelig godsinspektør og administrator for Silkeborg hovedgård og dens jorder, i 1840 en plan til Christian 8., hvori han foreslog at udnytte Gudenåens vandkraft og områdets skovarealer til at skabe vækst og handel i det ellers øde område ved Silkeborg.

Kongen ejede området omkring Silkeborg, og sammen med en kommission valgte kongen Drewsen-familien til at grundlægge en fabrik, der kunne udnytte vandkraften i Gudenåen. På daværende tidspunkt bestod Silkeborg kun af Silkeborg Hovedgård, en mølle og et par småhuse, og eftersom Silkeborg var tyndt befolket, måtte arbejdskraften hentes udefra. I april 1844 ankom de første arbejdere, der, sammen med deres familier, fik bolig på Smedebakken nær fabrikken, hvilket blev startskuddet til udvidelsen af byen.

Opførelsen og den daglige drift på fabrikken blev især Michael Drewsens ansvar. I september 1844 stod fabriksbygningen færdig, og to måneder efter ankom papirmaskinen samt øvrige maskiner fra England. Den 1. januar 1845 producerede fabrikken det første stykke papir. Tyve år efter Silkeborg Papirfabriks åbning opkøbte Michael Drewsen selv fabrikken, og drev den videre under firmanavnet M. Drewsen & Søn.

Med Drewsens initiativer og ambitioner blev Silkeborg Papirfabrik efterhånden landets hovedcenter for produktionen af papir, og efter datidens målestok var fabrikken en stor og moderne fabrik med den nyeste teknologi. På Silkeborg Papirfabrik blev landets første vandturbiner eksempelvis taget i brug.

Silkeborg Papirfabrik 1864. Stik efter tegning. Fra: Illustreret Tidende

Michael Drewsens som person og politiker

Drewsen var kendt for at lægge meget energi og engagement i sit arbejde med Silkeborg Papirfabrik, og blandt andet som følge af hans ambitioner blomstrede Silkeborg by op fra midten af 1800-tallet. I 1846, to år efter opførelsen af Silkeborg Papirfabrik, bestod Silkeborg af 149 indbyggere, mens byen allerede i 1855 rummede 1163 indbyggere. I 1855 blev Silkeborg også en selvstændig kommune, hvorefter byen fik rådhus, skole, apotek og distriktslæge, og på Drewsens initiativ fik byen telegrafstation i 1857. Derudover stod han også i spidsen for afholdelsen af grundlovsfesten på Himmelbjerget i 1854, som siden blev efterfulgt af årlige fejring.

Ud over at være erhvervsmand var Drewsen medlem af den grundlovgivende forsamling, der udformede Danmarks første grundlov, Junigrundloven af 5. juni 1849. I 1849 og 1854 blev han valgt til Folketinget og i 1855 til Landstinget. Her stod han de nationalliberale nærmest. Drewsen var måske ikke nogen fremragende politiker, men han spillede dog en rolle i konflikten mellem Frederik 7. og den jyske adressedeputation. Deputationen ankom til København i 1854 for at anmode kongen om at skifte rådgiver, men den blev nægtet adgang. Deputationen blev derimod hædret på teateret Casino af de københavnske borgere.

Drewsen var også kendt for sit meget heftige temperament, som til tider bragte ham i unåde blandt samarbejdspartnere og hans familie. Dertil levede han et meget kostbart og ekstravagant liv. I 1870 solgte han Silkeborg Papirfabrik til apotekeren N.C. Strøyberg, hvorefter han købte tre svenske godser, selvom han blev boende i Silkeborg. Det sidste år af sit liv flyttede han dog til København, hvor han døde i 1874.

I dag står en statue af Michael Drewsen på Silkeborg torv, der hylder ham som byens grundlægger.

Fotografi af Michael Drewsen. Foto: [Wikimedia Commons](#)

FRA:

danmarkshistoriendk
AARHUS UNIVERSITET

Poul Harald Christensen